

Bjørnespinderen *Euplagia quadripunctaria* (Poda, 1761) fundet i Danmark (Lepidoptera Arctiidae)

Lars Hansen & Michael Fibiger

Hansen, L. & M. Fibiger: The tiger moth *Euplagia quadripunctaria* (Poda, 1761) recorded for the first time in Denmark (Lepidoptera Arctiidae).
Ent. Meddr 73: 135-138. Copenhagen, Denmark 2005. ISSN 0013-8851.

Abstract. In 2003 a new species of Arctiidae, *Euplagia quadripunctaria* (Poda, 1761), was recorded as sighted for the first time in Denmark. The present paper deals with the well known migrant species, which was taken in a light trap at Fyns Hoved on the northeastern Funen. It's diagnosis, bionomy, systematics and distribution are given, and the Danish records are put into context with other records from the neighbouring countries.

Lars Hansen, Valmuevej 1, 5800 Nyborg, Denmark.
Michael Fibiger, Molbechs Allé 49, 4180 Sorø, Denmark.

Indledning

Sommeren 2003 var en af de varmere med gennemsnitstemperaturer over normalen. Uanset at årsagen kan være betænkelige klimaændringer, så blev det en sæson præget af mange spændende jagttagelser, ikke mindst hvad migrerende arter angår.

Fire nye arter macrolepidoptera blev tilføjet den danske liste, en fra hver af hovedgrupperne. Den nu fastboende dagsommerfugl *Boloria dia* blev fundet på Falster. Sjælland fik uglen *Eucarta amethystina* og Bornholm måleren *Stegania trimaculata*.

Landsdelen Fyn blev for en gangs skyld også beriget med en ny art, nemlig herværende spinder, som Lars Hansen tog i en lysfælde i haven på den nu lukkede Fyns Hoved Feltbiologiske Station på nordspidsen af halvøen Hindsholm.

Bjørnespinderen var en hun, som, selv om den var lidt medtaget, let kunne bestemmes til *Euplagia quadripunctaria* (Poda, 1761) – navnet henviser formentlig til de fire kraftige hvidgule streger på forvingerne. Etiketten er følgende: Dania, F, Fyns Hoved, 5.-8.viii, leg & coll. L. Hansen. Den har ikke noget dansk navn, men englænderne kalder den "Yellow Tiger" (Skinner, 1984; Emmet, 1991).

At fundet på Fyns Hoved kan skyldes et træk fra det sydøstlige Europa underbygges til dels af 2 fund fra Ballenstedt, midt i det tidligere DDR. Her blev der 11. juli 2003 og igen 10. august 2004 fundet et enkelt eksemplar (pers. medd. Twan Rutten).

E. quadripunctaria er en af de absolut smukkeste spindere og samtidig bemærkelsesværdig ved at holde sommer-diapause. Det sker på Rhodos, og siden turismens indmarch har tusinder af turister i "Sommerfugledalen" oplevet at se millioner af *E. quadripunctaria* sidde i vegetationen og på klipperne. For at øge oplevelseseffekten er der desværre mange guider, som pifter eller klapper i hænderne, så titusinder af disse bjørnespindere skræmmes og fylder luften med røde, hvide og brune farver. Det medfører formodentlig, at mange tusinder af bjørnespinderen dør pga. energitabet.

Diapause i denne skala kendes ikke fra andre arter i Europa, men kan dog observeres i det små hos nogle få natsværmere af familien Noctuidae.

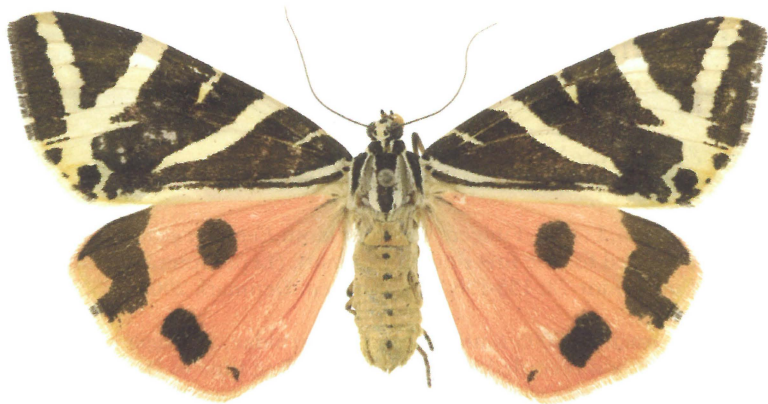

Fig. 1. En hun af *Euplagia quadripunctaria*, coll. ZMUC. (Foto G. Brovad).

Endnu mere berømt for sin migration og diapauseadfærd er den amerikanske Monarksommerfugl *Danaus plexippus*, som overvintret i massevis i træer i nogle mindre bjergskovspartier i det midt-nordlige Mexico. Ej heller Monarken tåler forstyrrelser i sin lange vinterhvile, men her er guider i dag meget opmærksomme på ikke at forstyrre de sovende sommerfugle unødigt, så turister opfordres strengt til at være stille, mens de i mindre grupper ledes gennem skoven. Monarken er ubetinget den mest velkendte, nordamerikanske dagsommerfugl – også blandt lægfolk. Det skyldes dens store vingefang, de stærke bundfarver i rødbrunt med hvide striber på langs, samt dens fantastiske og let observerbare vandreadfærd, – igennem to generationer i foråret og sommeren når den op til det nordlige USA og sydlige Canada og hele vejen tilbage til Mexico om efteråret. Også *E. quadripunctaria* vandrer, men kun i det sydøstlige Europa, og flyvningen foregår om natten og opleves derfor mest af sommerfuglesamlere, som er ude med lys.

Udseendet

Navnet Bjørnespinder henviser til de stærkt behårede, brunlige larver, men næppe til de fuldt udviklede sommerfugle, der hos denne gruppe ofte bærer betagende stærke og smukke farver på både for- og bagvinger. *E. quadripunctaria* er en af disse meget farverige arter (fig. 1). Forvingernes bundfarve er sortbrun med tværstribede hvidgule tegningsmønstre. Bagvingerne og frynserne er postkasserøde med sorte mere eller mindre sammenhængende randpletter og en stor sort midtplet. Arten er en ret stor, 43-60 mm i vingefang, men lidt mindre end vores almindelige store bjørnespinder, *Arctia caja* L., der måler 45-75 mm. *E. quadripunctaria* har en betydelig mindre robust, rød krop med en sort plet på ryggen af hvert led. Antennerne på både hannen og hunner er simple; hannen med en række korte, trådagtige skæl. Sugensablen er veludviklet. Labialpalperne er lange og opadbøjede. Hovedet er hvidt og relativt stort. Arten varierer forbløffende lidt sammenlignet med de andre nærstående bjørnespindere. Forvingernes hvide tværstreger kan have forskellig bredde og bagvinge- og bagkropfarven kan i sjældne tilfælde være gul, et fænomen som ofte ses hos arter med stærkt røde bagvinger. Denne gule form optræder procentvis mest talrigt og konstant på begge sider af den vestlige del af Den Engelske Kanal. En række specielle farveformer er nævnt i litteraturen; de er listet af de Freina & Witt (1987), som også accepterer underarts status for *rhodosensis* (Daniel,

1953), hvad den dog næppe fortjener. Derimod synes subsp. *fulgida* (Oberthür, 1896) at være en god underart: den er betydeligt større, endnu skarpere rødfarvet på bagvingerne, og med større sorte arealer på bagvingerne. Den er udbredt i det sydlige Centralasien, Transkaukasien, det nordlige Iran, Syrien og det østlige Tyrkiet.

Farverne sort, gul og rød i kontrast er naturens stærkeste advarselsfarver og de fleste bjørnespindere besidder disse. For fuglene signalerer sådanne tegninger og farver: Jeg er giftig! Spiser du mig kan du dø af det! Da der på Rhodos ikke er observeret fugle, som spiser af de siddende bjørnespindere er *E. quadripunctaria* sandsynligvis en af de giftige. Hvordan flagermus om natten undgår at spise *E. quadripunctaria* vides ikke, men måske kunne artens store vinger i kombination med den forholdsvis spinkle bagkrop danne et genkendeligt sonarbillede.

På grund af artens karakteristiske udseende findes de han – og hunlige kønsorganer sjældent afbildet, men førstnævnte er illustreret i de Freina og Witt (1987).

Biologi

Artens habitat er busksteppe, brede vejkanter, åbne områder i tør løvskov, eller i haverne i byers forstæder. I overskyet vejr og under diapausen opholder sommerfuglen sig i fugtige, kølige, skyggefulde kløfter – i Sommerfugledalen på Rhodos ses op til 1000 eksemplarer pr. m² af *E. quadripunctaria* sidde med taglagte vinger på træer og klipper tæt ved det rislende vand. *E. quadripunctaria* er naturlig nataktiv, men den findes dagaktiv i solskin sugende på blomster, især sommerfuglebusk (*Buddleia*), tidsler (*Cirsium*) og hjortetrøst (*Epilobium*) (Skinner, 1984). Her sidder den ofte med de røde bagvinger synlige. Den kan i hvile også jages ud fra tætte buske. Så flyver den vildt flaksende op til 20 m, før den sætter sig igen i hvilestilling med forvingerne dækkende over bagvingerne.

Det er en lavlandsart, som dog i Spanien er truffet på lys i 2000 m højde. Som andre bjørnespindere klækker larven i september, overvintrer som ganske lille, formentlig i andet hudskifte, og fuldfører larvestadiet i midten af maj (de Worms, 1979). Larven er polyfag og findes på lave planter og stauder.

Larven er lysebrun i mellemstadierne, mørkebrun, næsten sort i sidste hudskifte, med brungul rygstribe, sorte side-ryg pletter og hvidpletlet sidelinie; behåringen er lysebrun i duske, koncentreret midt på hvert led. Som foderplanter nævnes bl.a. døvnælde (*Lamium*), hjortetrøst (*Epilobium*), og efter overvintringen hassel (*Corylus*), hindbær og brombær (*Rubus*), gedeblad (*Lonicera*) og gyvel (*Sarothamnus*). Forpupningen sker i en let spundet gennemsigtig grå-brunlig konon.

Imago klækker sædvanligvis midt i juli og flyver til slutningen af august, men er fundet fra slutningen af juni til begyndelsen af september. I det sydøstlige Europa søger imagines mod Rhodos, hvor oversomringen foregår i op til 1½ måned. Herefter søger den igen nord- og østpå mod generelt køligere egne eller lidt op i bjergene, hvor æggene lægges. Det menes, at Rhodos er fælles opsamlingssted for millioner af individer fra populationerne i hele Sydøsteuropa og Tyrkiet. Fra det øvrige Europa er diapause adfærd ikke observeret, men der er fundet klynger på mellem 60 og 100 individer, siddende tæt på blomster i solskin (Ebert, 1997).

Systematik

Poda (1761) beskrev den karakteristiske art binominelt som: *Phalaena quadripunctaria*. To år senere beskrev Scopoli den som *Phalaena plantaginis*, men dette navn var allerede optaget af Linnés *Phalaena plantaginis* Linnaeus, 1758, nu vores *Parasemia plantaginis* (L.). Fire år efter Scopoli beskrev Linné *E. quadripunctaria* under navnet *Phalaena hera*. Siden da er navnlige farveformer beskrevet. Arten var i mange år velkendt i slægten

Callimorpha Latreille, 1809, som er søsterart til den endnu smukkere *C. dominula* (L.). Dominula – eller jomfrubjørn – findes på fugtige skovenge mange steder i Danmark, men lever skjult som imago. Den er relativt velkendt som migrant, og findes enkeltvis langt fra sine faste levesteder. *E. quadripunctaria* blev imidlertid erkendt slægtsforskellig fra *Callimorpha* og beskrevet i sin egen slægt *Euplagia* Hübner, [1820], typeart *Phalaena hera* (L.) = *E. quadripunctaria*. Arten har en søsterart, *E. splendidior* (Tams, 1922), som har andre farver, men ellers ligner *E. quadripunctaria* en del. Den forekommer i det østlige Tyrkiet og nordlige Iran.

Vi bør heller ikke blive overraskede, hvis/når andre af de smukke bjørnespindere findes i Danmark. Den halvanden gang større *Pericallia matronula* (Linnaeus, 1758) lever i og fanges også regelmæssigt ud til kysten i Baltikum og Polen, og et par gange i Finland (Kullberg et al., 2001); den ligeledes smukke *Rhyparia purpurata* (Linnaeus, 1758), som er lidt mere østlig, men oftere observeret ved kysterne rundt om hele Østersøen, fra Rügen til Blekinge og Øland, minus den Botniske Bugt og Danmark; samt *Arctia villica* (Linnaeus, 1758), som én gang hævdes fundet ved Frederiksdal i Nordsjælland i 1700-tallet. Den er ikke fundet i Norden, men findes fast i det syd- og sydvestlige England og enkeltvis i kystegnene i Pommern og det sydlige Baltikum (Buszko & Nowacki, 2000).

Udbredelsen

E. quadripunctaria er kendt fra alle lande i Europa minus Irland, Island, Norge og Sverige. De faste ynglesteder nærmest os ligger i det sydlige England, i det mellemste Tyskland og den sydlige del af Polen (migranter i Pommern), i en linie fra Sydengland til Kassel og Krakow. Den er kendt fra Baltikum, men nærmest kysten kun på træk, og videre nordpå til Leningrad. I Finland foreligger ét fund fra 1972, som kom sammen med et større træk af uglen *Spodoptera exigua* (Hübner, [1808]). I betragtning af artens flyvekapacitet bør *E. quadripunctaria* i Danmark betragtes som en sjælden gæst, en migrerende hun, som også qua sin køn er kendt for at skulle søge nye egne for sin arts eksistens.

Tak

Urmas Jurivete, Estland; Ole Karsholt, Danmark; Jaakko Kullberg, Helsinki, Finland; Janus Nowacki, Polen, Twan Rutten, Tyskland, Robert Watrous, New Jersey og Hartmut Wegner (Adendorf ved Lüneburg, Tyskland) takkes hjerteligt for oplysninger og anden hjælp. Geert Brovad takkes for fotografering af bjørnespinder fra Zoologisk Museums samling.

Litteratur

- Buszko, J. & J. Nowacki, 2000. The Lepidoptera of Poland. A Distributional Checklist. *Polish Entomological Monographs* 1: 1-178.
- Ebert, G., 1997. Die Schmetterlinge Baden-Württembergs. Band 5. Nachfalter III. Stuttgart. 575 pp.
- Emmet, A. M., 1991. The Scientific Names of the British Lepidoptera. Their History and Meaning. Colchester. 288 pp.
- de Freina, J. & T. J. Witt. 1987. Die Bombyces und Shinges der Westpalaearktis (Insecta, Lepidoptera). München. 708 pp.
- Kullberg, J. et al., 2001. Checklist of Finnish Lepidoptera – Suomen perhosten luettelo. *Shalbergia* 6: 45-190.
- Skinner, B., 1984. Moths of the British Isles (Macrolepidoptera). Beccles and London. 267 pp.
- de Worms, C. G. M. in J. Heath et al., 1979. Arctiidae. *The Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland*. Volume 9: 78-110.